

آزمون اولیه سنجش حسادت با تکیه بر منابع اسلامی

ابوالقاسم ولی زاده* / مسعود آذربایجانی**

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ساخت آزمون سنجش حسادت صورت گرفت؛ به همین منظور ابتدا آموزه‌های اسلامی درباره نشانگان حسد از قرآن و احادیث به صورت توصیفی گردآوری و سپس دسته‌بندی، تلفیق، تجزیه و تحلیل شد. در مرحله بعد به استناد این نشانه‌ها و به کمک روش‌های روان‌سنجی و مباحث آماری، آزمونی چهار ماده‌ای طراحی و تدوین شد. میانگین نظرات بیست نفر از کارشناسان و متخصصان مسائل اسلامی و روان‌شناسی، نمره روایی ۸۷.۶ درصد را نشان می‌دهد؛ بنابراین، آزمون از روایی محتوایی بالایی برخوردار است. اعتبار آزمون با اجرا بر روی ۳۵۳ نفر آزمودنی واقعی و با استفاده از فرمول‌ها و روش‌های آماری و نیز برنامه تخصصی SPSS، محاسبه و تأیید شد. میزان آلفا، هم‌بستگی بین دو نیمه و هم‌بستگی سه مؤلفه شناختی، عاطفی و رفتاری، با نمره کل آزمون بر اساس هم‌بستگی پیرسون (r) بالاتر از ۰.۷ و نشانگر اعتبار بالای آزمون است. نتایج آزمون T درباره میزان نمره حسادت زنان و مردان، و نیز افراد مجرد و متأهل تفاوت معناداری را نشان داد. هم‌اکنون آزمون سنجش حسادت، برای کاربرد و اجرا در پژوهش‌های بعدی، آماده استفاده است. کلید واژه‌ها: اسلام، آزمون حسادت، اعتبار و روایی.

مقدمه

ضرورت اخلاق و پرداختن به آن، بر کسی پوشیده نیست. پرورش اخلاقی از مهم‌ترین رسالت پیامبران الهی در طول تاریخ بوده است. بزرگترین بخش معارف اسلامی به تبیین معارف اخلاقی اختصاص یافته است؛ از این‌رو، اندیشمندان اولیه اسلامی حرکتی ارزشمند برای تبیین محتوای اخلاقی اسلام آغاز کردند؛ اما با گذشت زمان، در مجامع علمی جهان، اخلاق به منزله یک علم از گردونه علوم خارج و در سفارش‌ها و پندهای بزرگان خلاصه شد؛ درحالی‌که تجربه ثابت کرده است علم و پیشرفت بدون اخلاق و معنویت، بیش از آنکه موجب تعالی بشر باشد، تنزل او را از مقام انسانیت در پی داشته است. رواج انواع ظلم و فساد در کشورهای پیشرفته و استثمار ملت‌های مظلوم توسط آنان، شاهد بر این مدعاست. با گسترش ناهنجاری‌های رفتاری و اخلاقی، امروزه استفاده از آموزه‌های دینی در فرایند مشاوره و روان‌درمانی، توجه روان‌شناسان بسیاری را به خود جلب کرده و مطالعات زیادی نیز در این زمینه صورت گرفته است.¹

مسأله مدیریت و کنترل هیجان‌ها یکی از نیازهای بشر و از مباحث مهم روان‌شناسی است. بنابراین، خاستگاه اصلی پژوهش‌های روان‌شناختی در اسلام، مباحث اخلاقی است. در این میان، هیجاناتی که موجب اختلال در کارکرد عادی فرد در زندگی می‌شوند و گاه حتی سلامت جسمی و روانی وی را به خطر می‌اندازند، اهمیت ویژه‌ای دارند که از جمله آنها می‌توان «حسادت» را نام برد. متأسفانه در آثار اخلاقی موجود، به یافته‌های جدید علمی چون روان‌شناسی و علوم تربیتی، توجه نشده است و نیز پژوهش‌های میدانی در زمینه اخلاق، تا امروز جایگاه لازم را در پژوهش‌های مربوط به تربیت اخلاقی و علم اخلاق نداشته است. هدف عمده این پژوهش طراحی و اعتباریابی آزمون سنجش حسادت بر مبنای آیات و روایات اسلامی است که مراحل انجام آن توضیح داده خواهد شد.

اختلال‌های روانی در جوامع انسانی روزبه‌روز در حال گسترش است. دستاوردهای روان‌شناسی امروز درباره بیشتر ناهنجاری‌های اخلاقی و رفتاری، از جمله حسادت، پاسخ‌گو نیست و از سویی با آنکه در آیات و روایات، و منابع اخلاقی و تاریخی به موضوع حسد بسیار توجه شده است، ولی بازبینی پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه حسادت نشان می‌دهد که این‌همه منابع غنی با نگاه روان‌شناختی تبیین نشده‌اند و حسادت به دقت نشانه‌شناسی نشده است؛ بنابراین، تاکنون مقیاسی از منظر اسلام برای سنجش حسادت طراحی نشده است. ضمناً برخی آزمون‌هایی که در کشورهای غربی برای سنجش حسادت ساخته شده‌اند، با مبانی دینی و فرهنگی ما سازگار نبوده و برخی دیگر ناظر به «حسادت جنسی»² آند. از این‌رو، تلاش برای ساختن ابزاری مناسب به منظور سنجش حسادت از منظر اسلام ضروری به نظر می‌رسد. پژوهش پیش‌رو می‌تواند خلأ موجود در این زمینه را با ارائه یک مقیاس اسلامی تا حدودی برطرف کند و زمینه‌ساز پژوهش‌های بعدی باشد.

هدف اصلی از این پژوهش، ارائه مقیاسی است که بتواند میزان حسادت افراد را بر اساس مؤلفه‌های مورد استفاده از منابع اسلامی به صورت کمی اندازه‌گیری کند.

تعریف حسادت³

ماهیت و محور اصلی حسادت، آرزو یا تلاش برای از دست رفتن نعمت شخص دیگر است؛ خواه به خودش برسد یا نه، و خواه به صلاح دیگری باشد یا خیر. حال اگر بدون آرزوی سلب از دیگران، برای خودش نیز بخواهد، «غبطه» است؛ اگر تلاش کند بدون ضرر زدن به دیگران خودش را به آنها برساند «منافسه» است و اگر آرزو یا تلاش برای نابودی نعمت یا نعمتی بکند که به صلاح طرف مقابل یا منسوبین خود نیست، «غیرت» است. همچنین احساس غمی نومیدانه که هنگام از دست دادن امتیازی و یا هنگام کسب نعمتی توسط دیگران برای انسان عارض می‌شود، «حسرت» نامیده می‌شود که از نشانه‌های حسد است. مفهوم مقابل حسد، نصیحت و خیرخواهی است؛ یعنی خواستن دوام نعمت خداوند بر برادر مسلمان، که صلاح او در آن است. این یکی از فضایل معروف است که آیات و روایات به آن اشاره کرده‌اند. امام محمد باقر^ع به نقل از پیامبر^ص می‌فرماید: هر یک از شما همان‌گونه که برای خود خیرخواهی می‌کند، باید برای برادرش خیرخواهی کند.⁴ معیار در نصیحت و خیرخواهی این است که آنچه را برای خود می‌خواهی، برای برادر خود نیز بخواهی، و آنچه را برای خود نمی‌پسندی، برای او نیز نخواهی و نپسندی؛ ولی معیار در حسد این است که آنچه را برای خود نمی‌خواهی، برای او بخواهی، و آنچه را برای خود می‌خواهی، برای او نخواهی.⁵ در این پژوهش منظور از حسادت، نمراتی است که افراد در پرسش‌نامه سنجش حسادت از دیدگاه اسلامی، به دست می‌آورند.

پرسش‌های پژوهش

این پژوهش در صدد پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر است:

1. آیا می‌توان بر مبنای نشانه‌های حسادت در آیات و روایات، مقیاسی برای سنجش حسادت طراحی کرد؟
2. میزان اعتبار و روایی مقیاس سنجش حسادت چه مقدار است؟

پیشینه پژوهش

تاکنون آزمون‌های مختلفی برای حسادت ساخته شده است که به ذکر آنها می‌پردازیم:

1. سالواتوره دیدا⁶ (1384) آزمونی هشت ماده‌ای پنج‌گزینه‌ای با عنوان «آیا حسود هستید؟» طراحی کرده است که حسادت جنسی را می‌سنجد.

2. میشل⁷ و فرانسواز گوگلن⁸ در کتاب «20 تست برای شناخت خود» آزمون 27 ماده‌ای سه‌گزینه‌ای را آورده و در پایان به تفسیر پاسخ‌ها پرداخته‌اند. این آزمون بر روی یک گروه پنجاه نفری زن و مرد در سنین و شرایط مختلف اجرا شده است. آزمون ایشان میزان حسادت را نمی‌سنجد و فقط نوع آن را که فعالانه است یا منفعلانه، مشخص می‌کند؛ همچنین برخی از گزاره‌های آن مربوط به حسادت جنسی است.
3. زامتک سلوشنر⁹ (2009) آزمون ده سؤالی پنج‌گزینه‌ای، برای حسادت طراحی کرده است؛ ولی همه نشانه‌های حسد را در بر نمی‌گیرد.
4. سایت کوئین دام¹⁰ آزمون شش سؤالی چهارگزینه‌ای حسادت را طراحی کرده است. این آزمون بیشتر مربوط به غبطه است تا حسد.
5. سایت کوئین دام آزمون ده سؤالی چندگزینه‌ای را برای حسادت جنسی طراحی کرده است. نتیجه اینکه درباره اعتبار و روایی هیچ کدام از آزمون‌های یاد شده، گزارشی مطرح نشده است. همچنین این آزمون‌ها بیشتر مربوط به حسادت جنسی‌اند که با حسادت مورد نظر ما تفاوت دارد. افزون بر این، آزمون‌های یادشده، با فرهنگ ایرانی - اسلامی بومی‌سازی نشده‌اند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر که برای بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس مقدماتی سنجش حسادت از دیدگاه اسلامی صورت گرفته است، جزء پژوهش‌های توصیفی از نوع هم‌بستگی است. مراد از هم‌بستگی در این پژوهش، هم‌بستگی بین دو یا چند متغیر نیست، بلکه منظور هم‌بستگی بین مواد آزمون با هم، و هم‌بستگی هر ماده با کل آزمون است. در بخش بررسی و مطالعه شاخص‌ها و نشانه‌های حسادت، اطلاعات به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده است؛ یعنی با استفاده از قرآن و روایات، آموزه‌های اسلام در موضوع حسادت و ویژگی‌های فرد حسود، به صورت توصیفی گردآوری و سپس دسته‌بندی، تلفیق و تجزیه و تحلیل شده است.

در این پژوهش، جامعه آماری ما همه دانشجویان مقطع کاردانی و کارشناسی دانشگاه آزاد قم، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، دانش‌پژوهان مؤسسه امام خمینی^ع، طلاب مدرسه معصومیه و جامعه الزهرا قم است که در سال تحصیلی 88-89 مشغول به تحصیل‌اند و تعداد آنان، حدود ده هزار نفر است. دلیل انتخاب این جامعه برای پژوهش حاضر این است که در مراکز یادشده دو گروه طلاب و دانشجویان خواهر و برادر، و نیز متأهل و مجرد در سطوح مختلف تحصیلی و با فرهنگ‌های گوناگون مشغول به تحصیل‌اند؛ دسترسی آنان به این جامعه، دلیل دیگر انتخاب آن است.

حجم گروه نمونه، با توجه به الگوی کوهن و همکاران¹¹ 370 نفر تعیین شد. البته با توجه به برنگشتن برخی از پرسش‌نامه‌ها و ناقص بودن تعدادی دیگر، از بین 400 پرسش‌نامه توزیع

شده تعداد 353 پرسش‌نامه، نمره‌گذاری و تجزیه و تحلیل شد. گروه نمونه این پژوهش، به روش تصادفی خوشه‌ای از بین جامعه آماری انتخاب شده است؛ به این معنا که بخت انتخاب شدن برای همه طلاب و دانشجویانی که در چهارچوب نمونه‌برداری قرار گرفته بودند، مساوی بود و هیچ گزینشی در انتخاب افراد نمونه وجود نداشت. برای اجرای آزمون، با مراجعه به کلاس‌های دانشجویان و طلاب - که از قبل خوشه ایشان از طریق قرعه انتخاب شده بود - و ارائه توضیحات لازم درباره پژوهش و مزایای آن، از ایشان خواسته می‌شد تا در انجام این پژوهش همکاری کنند. لازم به یادآوری است که در این پژوهش، صرفاً ساخت آزمون مورد نظر است و هنجاریابی آن در سطوح مختلف می‌تواند به منزله مراحل بعدی پژوهش در نظر گرفته شود.

ابزار پژوهش

1. پرسش‌نامه پژوهشگر ساخته سنجش حسادت

پرسش‌نامه سنجش حسادت که تنها ابزار مورد استفاده در این پژوهش است، نخستین بار توسط پژوهشگر برای بررسی شاخص‌ها و نشانگان حسادت بر مبنای منابع اسلامی (آیات و روایات) طراحی و ساخته شده است. فرایند ساخت این مقیاس به شرح زیر است:

(الف) شناسایی منابع اسلامی مربوط به حسادت؛

(ب) مطالعه و شناسایی آیات و روایات مربوط به حسادت، دسته‌بندی، اولویت‌بندی و ثبت آنها؛

(ج) مطالعه کتاب‌های روان‌شناسی در موضوع حسادت، به‌ویژه در زمینه آزمون‌ها و نیز مطالعه پژوهش‌های گذشته در زمینه آزمون‌سازی؛

(د) استخراج شاخص‌ها و نشانگان حسادت و مقوله‌بندی آنها. این مرحله چندین زیر مرحله دارد که عبارت‌اند از:

1. استخراج نشانه‌های عمومی حسادت از آیات و روایات؛

2. استخراج و استنباط نشانگان خاص حسادت از شاخص‌های عام؛

3. دسته‌بندی این نشانه‌ها بر پایه سه محور عاطفی، شناختی و رفتاری.

نشانه‌شناسی از مباحث مهم در اختلالات روانی است؛ ولی لازم به ذکر است که برخی از نشانه‌هایی که به آنها اشاره می‌شود، به‌تنهایی نشانه قطعی شخص حسود نیستند و افراد غیر حسود نیز ممکن است چنین نشانه‌هایی داشته باشند؛ ضمن اینکه ممکن است کسانی که برخی از این نشانه‌ها را دارند، افزون بر حسادت، به ناپهنجاری‌های دیگر نیز مبتلا باشند. بنابراین به‌سختی می‌توان به وجود این نشانه‌ها پی برد.

پدیده‌های مربوط به انسان، معمولاً دارای سه جنبه شناختی، عاطفی و رفتاری‌اند؛ از این‌رو، حسادت را که یک پدیده خاص انسانی است، یک بار از بعد ذهنی و باورهای فرد (شناختی)، سپس از بعد احساسی (عاطفی) و در پایان، از بعد جلوه‌های بیرونی و رفتاری (عملی) شناسایی می‌کنیم.

جدول 1: خزانه پرسش‌های محور شناختی

ر	عنوان	متن آیات و روایات	آدرس
1	نپذیرفتن حقیقت	وَمَا تَفْقَهُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ نَبَأاً بَيْنَهُمْ	شوری: 14
2	خطا در ارزیابی تقدیر الهی	الحاسد ساخط لنعمتی ضاذاً لقسمی الذی قسمت بین عبادی	الکافی، ج 2، باب الحسد، ص 307
3	نپذیرفتن تقدیر الهی	الحسود غضبان علی القدر	غرر الحکم، ج 1317، ص 45
4	باور نکردن برتری دیگران	أَنْتُمْ لَبِشْرَيْنِ مِثْلَنَا الحاسد اذا رأى نعمه بهت	مؤمنون: 47؛ ارشادالقلوب دیلمی، ج 1، ص 130
5	خود برتربینی	أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ	اعراف: 12
6	نادانی درباره ماهیت دنیا	الدنيا دار من لادار له و علیها یحسد من لافقه له	روضه الواعظین، ص 448
7	تعجب از برتری دیگران	أَوْ عَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ	اعراف: 63

جدول 2: خزانه پرسش‌های محور عاطفی

ر	عنوان	متن آیات و روایات	آدرس
1	اندوه	الحسود مغموم	مستدرک الوسائل، ج 12، ص 17
2	بیماری روانی	الحسود دائم السقم و ان كان صحيح الجسم	غرر الحکم، ج 6855، ص 301
3	ناراضی‌تی از زندگی	لا لحسود لذة	تحف العقول، ص 331
4	خوشحالی در ناخوشی‌ها	الحاسد یفرح بالشور وَ إِنْ تُصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ یَفْرَحُوا بِهَا	غرر الحکم، ج 6838، ص 301 آل عمران: 120
5	ناراحتی در خوشی‌ها	و یغتم بالشور وَ إِنْ تُصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ یَفْرَحُوا بِهَا	غرر الحکم، ج 6838، ص 301 آل عمران: 120
6	خشم به صاحبان نعمت	الحاسد مغتاظ علی من لا ذنب له	کشف الريبه، ص 55
7	تلخ‌کامی	الحسد ینکد العیش لا عیش لحسود	غرر الحکم، ج 859، ص 29 تحف العقول، ص 153
8	نداشتن آرامش	لا راحة لحسود	شرح نهج البلاغه، ج 20، ص 800
9	بی‌حوصلگی	لا یوجد الحسود مسرورا	غرر الحکم، ج 6852، ص 301
10	دوام نداشتن دوستی	الحسود لا خلّة له	مستدرک الوسائل، ج 12، ص 21
11	پرخاشگری سریع	الحسود سریع الوثبة	بحار الانوار، ج 70، ص 256
12	سخت‌دلی	الحسود بطیئ الغطفة	بحار الانوار، ج 70، ص 256
13	احساس تأسف	الحسود ظالم ضغف یدّه عن انتزاع ما حسدک علیه فلما قصر علیک بعث الیک تأسفه	شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ج 20، ص 336
14	بی‌قراری	نفس دائم و قلب هائم و حزن لازم	بحار الانوار، ج 70، باب الحسد، ص 256
15	آرزوی سلب نعمت محسود	لا یرضی الحسود عن یحسده الا بالموت او بزوال النعمة الحاسد الذی یرتمی زوال النعمة عن صاحبها و ان لم یردها لنفسه	غرر الحکم، ج 6844، ص 301 جامع الاخبار، ص 159
16	حسرت	الحسود کثیر الحسرات متضاعف السببات	غرر الحکم، ج 6850، ص 301
17	طمع در نعمت دیگران	أَمْ یَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ	نساء: 54
18	آرزوی سقوط معنوی رقیب	وَ ذَکْکَ کَثِیرٌ مِنْ أَهْلِ الْکِتَابِ لَوْ یُرْذَوْنَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِیمَانِکُمْ کُفَّاراً حَسِداً مِنْ عِندِ أَنْفُسِهِمْ	بقره: 109
19	احساس حقارت	سلاح اللؤم الحسد	غرر الحکم، ج 6804، ص 300
20	افسردگی	من کثر حسده طال کمدّه اتما یحزن الحسدة ایداً لانیهم لا یحزنون لما ینزل بهم من الشر فقط بل و لما ینال الناس من الخیر	غرر الحکم، ج 1080، ص 35 شرح نهج البلاغه، ج 20، ص 232
21	حرص به داشته‌های دیگران	وَ لَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضُکُمْ عَلَى بَعْضٍ	نساء: 32
22	کینه	الحقد شیمة الحسدة شدة الحقد من شدة الحسد	غرر الحکم، ج 6787، ص 299 غرر الحکم، ج 6788، ص 299

جدول 3: خزانه پرسش‌های محور رفتاری

ردیف	عنوان	متن آیات و روایات	آدرس
1	غیبت	للحاسد ثلاث علامات: يغتاب اذا غاب	ارشاد القلوب دبلمی، ج 1، ص 58
2	غیبت	و يتملق اذا شهد	همان
3	سرزنش	و يشمت بالمصيبة الحاسد ... اذا رأى عثره شمت	همان همان، ص 130
4	بخل	بخيل بما لا يملكه	کنز الفوائد، ج 1، ص 136
5	کوتاهی در ستودن	التقصير عن الاستحقاق عی او حسد	نهج البلاغه، حکمت 347
6	قدرناشناسی	من حسدک لم يشکرک علی احسانک الیه	شرح نهج البلاغه، ج 2، ص 317
7	اظهار دوستی	الحاسد يظهر وُدّه فی اقواله و یخفی بغضه فی افعاله	غررالحکم، ج 6841، ص 301
8	خیره شدن به نعمت دیگران	در تفسیر آیه آخر فلق آمده: اما رأیتہ اذا فتح عینیه و هو ينظر الیک	البرهان فی تفسیر القرآن، ج 8، ص 437
9	ضربه به نزدیکان	من دنائه الحاسد أنه يبدأ بالاقرب فالاقرب	شرح نهج البلاغه، ج 1، ص 317
10	بغض درونی	الحاسد ... یخفی بغضه فی افعاله	غررالحکم، ج 6841، ص 301
11	تحقیر	أ هؤلاء من اللّٰه علیهم من بیننا لو لا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ	انعام: 53 زخرف: 31
12	نفاق و دورویی	و المنافق یحسد و لا یغبط	کافی، ج 3، ص 418

4. ترکیب، ادغام و حذف مشترکات شاخص‌ها، به کمک روش استنباط محقق و رساندن آنها به 48 نشانه، که سرانجام به تهیه یک پرسش‌نامه 48 سؤالی پنج‌گزینه‌ای، بر اساس مقیاس لیکرت¹² (کاملاً موافق، تا حدودی موافق، نه موافق نه مخالف، تا حدودی مخالف و کاملاً مخالف) انجامید. اگر اظهار نظرهای مثبت باشند، به هر یک از آنها به ترتیب نمره 5، 4، 3، 2، یا 1 داده می‌شود؛ اما اگر اظهار نظرهای منفی یا معکوس باشند، نمرات به صورت 1، 2، 3، 4 و 5 خواهد بود.

الف) پرسش‌نامه تهیه شده، برای بررسی اولیه و انطباق برداشت‌های محقق در مورد نشانگان حسادت با آیات و روایات، به بیست نفر از پژوهشگران و متخصصان علوم اسلامی و روان‌شناسی که به صورت توأم در هر دو رشته مدرک دکترا داشتند، فرستاده شد. پس از بررسی و اعمال نظر صاحب‌نظران، پرسش‌نامه نهایی برای بررسی روایی محتوایی آن در اختیار ایشان قرار گرفت تا نظر کمی خود را درباره روایی هر گزاره گزارش کنند. سپس پرسش‌نامه به صورت آزمایشی درباره سی نفر آزمودنی اجرا شد که ضریب آلفای 0.86 را نشان داد.

ب) از میان 48 گزاره، هشت گزاره که از نظر متخصصان تکراری و یا دارای ارتباط کمی با حسادت بود، حذف شد و سرانجام چهل گزاره، با انجام اصلاحاتی تأیید و پس از اصلاحاتی محتوایی، برای ارزیابی مشخصات روان‌سنجی (اعتبار و روایی) آن، آماده شد.

2. پرسش‌ها و مواد پرسش‌نامه

این آزمون دارای چهل جمله کوتاه پنج‌گزینه‌ای است. گزینه «کاملاً موافق» برابر با 5، «تا حدودی موافق» برابر با 4، «نه موافق نه مخالف» برابر با 3، «تا حدودی مخالف» برابر با 2 و

«کاملاً مخالف» برابر با 1 است. بالاترین نمره در این آزمون دویست و پایین‌ترین آن چهل است. برای تفسیر نمره هر آزمودنی، باید نمره او را با میانگین مقیاس (120) مقایسه کرد. بنابراین، کسانی که در این آزمون نمره دویست را کسب کنند، دارای حسادت خیلی زیاد و کسانی که نمره چهل را کسب کنند، حسادت خیلی پایین دارند. با توجه به این دو معیار، میزان حسادت افراد دیگر نیز قابل تعیین و تفسیر است. به عبارتی دیگر؛ این آزمون، یک آزمون پیوستاری دامنه‌دار است که نمرات در آن، روی یک پیوستار از چهل تا دویست ادامه دارد و میزان حسادت هر شخص را موقعیت نمره او بر روی این پیوستار مشخص می‌کند. روی‌هم‌رفته می‌توان به کمک این آزمون، میزان حسادت افراد را به پنج رتبه خیلی زیاد، نسبتاً زیاد، متوسط، نسبتاً پایین و خیلی پایین تقسیم کرد.

زیرمقیاس‌ها یا نمرات فرعی عبارت‌اند از:

1. محور شناختی، شامل 6 ماده (ماده‌های: 6، 21، 24، 25، 36، 39) و با دامنه تغییراتی 6 تا 30
2. محور عاطفی، شامل 22 ماده (ماده‌های: 4، 5، 9، 10، 11، 12، 13، 14، 15، 16، 17، 19، 22، 27، 29، 30، 31، 32، 33، 35، 37، 38) و با دامنه تغییراتی 22 تا 110
3. محور رفتاری، شامل 12 ماده (ماده‌های: 1، 2، 3، 7، 8، 18، 20، 23، 26، 28، 34، 40) و با دامنه تغییراتی 12 تا 60

البته در بخش تجزیه و تحلیل داده‌ها، مقیاس سنجش حسادت (E) را در دو مقوله کلی شناختی - عاطفی (E 1) و رفتاری (E2) بررسی می‌کنیم. گفتنی است که در پایان این آزمون، یک پرسش درباره میزان صداقت فرد در پاسخ به پرسش‌نامه وجود دارد که تا حدودی معیاری برای صداقت‌سنجی آزمودنی در پاسخ دادن به مواد پنج‌گزینه‌ای آزمون به شمار می‌آید. همچنین برای جلوگیری از سوگیری در پاسخ دادن، تعداد هشت گزاره (گزاره‌های 6، 9، 16، 18، 23، 26، 29 و 31) به صورت معکوس طراحی و نمره‌گذاری شده‌اند.

روش گردآوری اطلاعات

با استفاده از داده‌ها و مبانی مربوط به حسادت که بیشتر از قرآن و روایات استخراج شدند و با مطالعه کتاب‌های روان‌شناسی در موضوع‌های مربوط، به‌ویژه در زمینه آزمون‌ها و نیز مطالعه پژوهش‌های گذشته در زمینه آزمون‌سازی، ساخت یک مقیاس سنجش بدیع برای سنجش حسادت در دستور کار قرار گرفت. در این بخش به منظور سنجش و اندازه‌گیری حسادت با توجه به نشانگان و ویژگی‌های حسادت، آزمونی طراحی و ساخته شد که در بحث طرح تحقیق به روند ساخت آن اشاره شد.

به منظور گردآوری اطلاعات، محقق با مراجعه به کلاس‌های دانشجویان و طلاب که پیش‌تر به طور تصادفی خوشه‌ای انتخاب شده بودند و با ارائه توضیحات لازم درباره اهداف پژوهش و نحوه پاسخ‌گویی به پرسش‌های آزمون، پرسش‌نامه سنجش حسادت به آزمودنی‌ها ارائه و از آن‌ها خواسته شد که پس از خواندن شیوه‌نامه کتبی آن، با دقت و امانت به گزاره‌ها پاسخ دهند و مشخصات جمعیت‌شناختی همچون سن، جنس، مقطع و رشته تحصیلی و نیز وضعیت تأهل خود را در جدول‌های مربوطه درج کنند. چهارصد پرسش‌نامه توزیع شده - با توجه به برگرداندن برخی و ناقص بودن تعدادی دیگر - در نهایت تعداد 353 پرسش‌نامه بدون نقص به کمک برنامه SPSS نمره‌گذاری و تجزیه و تحلیل شد.

روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش از روش آمار توصیفی برای دسته‌بندی، شاخص‌های مرکزی (میانگین، میانه و مد) و شاخص‌های پراکندگی (دامنه تغییرات، واریانس و انحراف استاندارد) استفاده شده است. برای اعتباریابی مقیاس حسادت از ضریب هم‌سانی درونی (آلفای کرونباخ) و ضرایب اسپیرمن و ضریب دونیمه‌سازی گاتمن و برای به دست آوردن روایی مقیاس از روش هم‌بستگی پیرسون استفاده شده است. با بهره‌گیری از روش‌های آمار استنباطی، از جمله آزمون‌های معنادار بودن ضرایب هم‌بستگی، آزمون t و آزمون مقایسه‌های چندگانه شفه، به تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده اقدام و پرسش‌های پژوهش بررسی شد.

بررسی اعتبار پرسش‌نامه

برای محاسبه اعتبار آزمون، از روش آلفای کرونباخ و روش دو نیمه کردن استفاده شده است که نتایج آن در جدول‌های (5) و (4) آمده است. استفاده از هم‌سانی درونی کرونباخ دو مزیت دارد: اولاً، مستلزم تهیه تنها یک آزمون است و ثانیاً، جلب همکاری آزمودنی‌ها تنها برای اجرای یک نوبت آزمون، ضرورت دارد.

جدول 4: نتیجه آزمون آلفای کرونباخ برای کل مقیاس

عامل‌ها	تعداد ماده	ضریب آلفای کرونباخ	تعداد افراد
شناختی	6	0.55	353
عاطفی	22	0.85	353
رفتاری	12	0.75	353
کل مقیاس	40	0.91	353

همان‌گونه که جدول (4) نشان می‌دهد، مقدار آلفای کلی مقیاس برابر با 0.91 است. با توجه به مقدار آلفا که بیشتر از 0.7 است، می‌توان گفت: مقیاس ما از اعتبار لازم برخوردار است؛ به عبارت دیگر، می‌توان گفت: آزمون، میزان حسادت شخص را می‌سنجد و مقیاس اعتبار دارد.

جدول 5: نتایج روش دونیمه کردن برای محاسبه اعتبار مقیاس

نیمه‌ها	E1	تعداد گزاره	E2	تعداد گزاره	E	تعداد گزاره
نیمه اول	0.77	14	0.58	6	0.83	20
نیمه دوم	0.80	14	0.62	6	0.84	20
همبستگی بین دو نیمه	0.72	28	0.59	12	0.75	40
همبستگی اسپیرمن براون و گاتمن	0.84	28	0.74	12	0.85	40

همان‌گونه که جدول (5) نشان می‌دهد، مقدار آلفای نمره کل آزمون در نیمه اول برابر با 0.83 و در نیمه دوم برابر با 0.84 است که گویای اعتبار مقیاس است. بنابراین مقیاس ساخته شده دارای اعتبار کافی بین 0.83 و 0.84 است.

محاسبه همبستگی هر ماده با کل آزمون

پس از بررسی اعتبار پرسش‌نامه به کمک ضریب آلفای کرونباخ و روش دونیمه کردن اسپیرمن براون و گاتمن، میزان همبستگی مؤلفه‌ها با یکدیگر و نمره کل مقیاس بر اساس همبستگی پیرسون در سطح معناداری 0.01 به دست آمد که در جدول (6) نشان داده شده است.

جدول 6: ماتریس همبستگی دو مؤلفه و نمره کل آزمون

مؤلفه‌ها	شناختی - عاطفی	رفتاری
شناختی - عاطفی	-	-
رفتاری	0.78	-
نمره کل مقیاس	0.98	0.89

همان‌گونه که جدول (6) نشان می‌دهد بیشترین همبستگی بین مؤلفه شناختی - عاطفی و نمره کل مقیاس ($r = 0.98$) دیده می‌شود. در مجموع، هر دو مؤلفه با نمره کل مقیاس، همبستگی قابل توجهی نشان می‌دهند.

در مرحله بعد، برای تعیین میزان روایی درونی (توان تمیز پرسش‌ها) روش همبستگی هر ماده با کل آزمون و عامل مربوط به خودش، بر اساس همبستگی پیرسون بررسی و تجزیه و تحلیل شد. جدول (7) میزان همبستگی هر ماده با کل آزمون (عامل E) را نشان می‌دهد.

جدول 7: میزان همبستگی هر ماده با کل آزمون بر اساس همبستگی پیرسون در سطح 0.01

گزاره‌ها	میزان همبستگی E با عامل	گزاره‌ها	میزان همبستگی E با عامل	گزاره‌ها	میزان همبستگی E با عامل	گزاره‌ها	میزان همبستگی E با عامل	گزاره‌ها	میزان همبستگی E با عامل
1	0.41	9	0.49	17	0.59	25	0.43	33	0.59
2	0.44	10	0.60	18	0.54	26	0.56	34	0.42
3	0.34	11	0.40	19	0.53	27	0.57	35	0.49
4	0.37	12	0.36	20	0.57	28	0.50	36	0.40
5	0.44	13	0.48	21	0.41	29	0.44	37	0.40
6	0.42	14	0.37	22	0.51	30	0.53	38	0.44
7	0.38	15	0.52	23	0.48	31	0.48	39	0.39
8	0.52	16	0.52	24	0.56	32	0.53	40	0.45

جدول (7) نشان می‌دهد که تک‌تک چهل ماده این مقیاس، هم‌بستگی بالایی با کل تست در سطح 0.01 دارند. کمترین میزان هم‌بستگی مربوط به گزاره 3 با 0.34 و بالاترین میزان هم‌بستگی، مربوط به گزاره 10 با 0.60 است. همچنین ضریب آلفای مقیاس، در صورت حذف هر ماده، در گزاره 10 و 17، (0.901) و در گزاره 3 و 12، (0.905) و در سایر گزاره‌ها بین این مقادیر می‌باشد که به علت نزدیک به هم بودن ضرایب و رعایت اختصار، از ذکر آنها خودداری شد. جدول (8) میزان هم‌بستگی هر ماده با عامل مربوطه را نشان می‌دهد:

جدول 8: میزان هم‌بستگی هر ماده با عامل مربوطه

گزاره	میزان هم‌بستگی با عامل E1	گزاره	میزان هم‌بستگی با عامل E1	گزاره	میزان هم‌بستگی با عامل E1	گزاره	میزان هم‌بستگی با عامل E1
4	0.39	13	0.47	22	0.53	32	0.54
5	0.47	14	0.37	24	0.56	33	0.62
6	0.41	15	0.55	25	0.45	35	0.51
9	0.50	16	0.55	27	0.55	36	0.42
10	0.58	17	0.61	29	0.44	37	0.43
11	0.42	19	0.52	30	0.55	38	0.45
12	0.38	21	0.43	31	0.47	39	0.41

گزاره	میزان هم‌بستگی با عامل E2	گزاره	میزان هم‌بستگی با عامل E2	گزاره	میزان هم‌بستگی با عامل E2	گزاره	میزان هم‌بستگی با عامل E2
1	0.49	7	0.46	20	0.62	28	0.59
2	0.54	8	0.63	23	0.49	34	0.47
3	0.43	18	0.54	26	0.52	40	0.53

همچنان که جدول (8) نشان می‌دهد بالاترین میزان هم‌بستگی در گزاره‌های مربوط به عامل (E1) مربوط به گزاره 33 (0.62) و پایین‌ترین هم‌بستگی مربوط به گزاره 14 (0.37) است. همچنین بالاترین میزان هم‌بستگی در گزاره‌های عامل (E2) مربوط به گزاره 8 (0.63) و پایین‌ترین هم‌بستگی مربوط به گزاره 3 (0.43) است.

روایی آزمون

برای محاسبه روایی آزمون، ابتدا از روش روایی محتوایی استفاده شده است؛ به این معنا که مقیاس چهل ماده‌ای با پنج گزینه کاملاً مربوط، «تا حدودی مربوط»، «نظری ندارم»، «تا حدودی نامربوط» و کاملاً نامربوط» در اختیار بیست نفر از کارشناسان و صاحب نظران مباحث اسلامی و روان‌شناسی قرار گرفت و از آنها خواسته شد میزان ارتباط هر ماده با سنجش حسادت را با انتخاب یکی از گزینه‌های پنج‌گانه تعیین کنند.

میانگین نمره کارشناسان به مجموع گزاره‌ها از (5-1) 4.38 است و مجموع مواد این پرسش‌نامه طبق گزارش کارشناسان، 87.6 درصد با سنجش حسادت مرتبط‌اند؛ یعنی این مواد از نظر کارشناسان، ارتباط بسیار بالایی با حسادت دارند.

جدول (9) میانگین، انحراف استاندارد و خطای استاندارد میانگین مجموع نمرات بیست کارشناس را نشان می‌دهد.

جدول 9: توصیف داده‌های آماری مربوط به مجموع نمرات کارشناسان

تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین
20	161.25	22.11	4.94

چنان‌که جدول (9) نشان می‌دهد میانگین نمرات کارشناسان نسبت به آزمون 161.25 از 200 است که به صورت درصدی، 87.6 درصد است. البته پس از اصلاح اشکالات مورد نظر کارشناسان، روایی محتوای آزمون ارتقا یافته است.

نتیجه‌گیری

- نتایج نظریه‌های کارشناسان اسلامی، روایی محتوایی مقیاس را اثبات می‌کند؛ زیرا میانگین نمره‌های کارشناسان به پرسش‌نامه به صورت درصدی، 87.6 است.
- اعتبار آزمون چهل ماده‌ای به وسیله ضریب آلفای کرونباخ، در حد بالا (0.91) به دست آمد که دو عامل رفتاری (E2) با آلفای 0.75 و عامل شناختی - عاطفی (E1) با آلفای 0.87 مشخص شد.
- ضریب هم‌بستگی اسپیرمن براون بین دو نیمه آزمون، بین 0.84 و 0.83 است. میزان هم‌بستگی هر ماده با کل آزمون بر اساس هم‌بستگی پیرسون در سطح 0.01 بین 0.34 تا 0.60 به دست آمد.
- روایی سازه مبتنی بر ایجاد تفاوت معنادار میان گروه‌هایی است که در مورد این ملاک خاص باید متفاوت باشند. از آنجاکه شواهد بیرونی، تفاوت میان طلاب و دانشجویان را در زمینه حسادت نشان می‌دهد، تحلیل واریانس یک سویه و مقایسه‌های چندگانه، شفه روایی سازه را تأیید می‌کند؛ زیرا تفاوت میان طلاب و دانشجویان، معنادار است (ضریب آلفا = 0.000).
- یافته‌های تحلیلی از آزمون t درباره متغیر جنسیت نشان می‌دهد که میانگین حسادت زنان و مردان در هر سه عامل تفاوت معناداری دارد (ضریب آلفا معادل 0.007 و t معادل 2.717). میانگین نمرات مردان (77.40) بیشتر از زنان (71.34) است. همچنین تعداد 167 نفر از شرکت‌کنندگان (47.3 درصد) زن و 186 نفر (52.7 درصد) مرد بودند.
- یافته‌های تحلیلی از آزمون t درباره متغیر وضعیت تأهل نشان می‌دهد که تفاوت میانگین عامل رفتاری و نمره کلی حسادت افراد متأهل و مجرد معنادار است (T = 2.286 و ضریب آلفا معادل 0.023 که کوچک‌تر از 0.05 است). همچنین میانگین نمرات افراد مجرد معادل 75.89 و انحراف استاندارد آن، معادل 21.58 و نیز میانگین نمرات گروه نمونه متأهل

معادل 69.67 و انحراف استاندارد آن معادل 19.35 است. بنابراین میزان حسادت گروه نمونه متأهل به مقدار قابل توجهی از گروه مجرد پایین تر است. البته در عامل شناختی-عاطفی تفاوت معناداری دیده نمی شود.

7. یافته های تحلیلی حاصل از تحلیل واریانس یک سویه تفاوت معناداری بین مقاطع مختلف تحصیلی نشان می دهد (ضریب آلفا = 0.001). البته آزمون تعقیبی مقایسه های چندگانه شفه نشان می دهد که فقط تفاوت دیپلم و کارشناسی ارشد معنادار است (ضریب آلفا = 0.001). لازم به تذکر است، میانگین نمرات گروه نمونه کارشناسی ارشد معادل 63.45 و انحراف استاندارد آن، معادل 19.15 است؛ در حالی که میانگین گروه دیپلم معادل 85.5 و انحراف استاندارد آن 20.41 است؛ بنابراین، میزان حسادت گروه تحصیلی دیپلم به مقدار قابل توجهی بالاتر از گروه کارشناسی ارشد است.

8. یافته های تحلیلی حاصل از تحلیل واریانس یک سویه تفاوت معناداری میان گروه های مختلف سنی 16- 44 سال نشان نمی دهد.

تفسیر نتایج

1. مراکز علمی: در تفسیر روان شناختی تفاوت رشته های مختلف، می توان گفت که از نظر انگیزشی، طلاب با انگیزه خاص دینی به محیط حوزه وارد می شوند. مطابق نظریه یادگیری اجتماعی بندورا¹³ طلاب بیشتر در معرض مشاهده، تقلید و الگوگیری از رفتارها و افرادی هستند که از نظر معنوی و اخلاقی در سطح بالاتری قرار دارند و چنین افرادی معمولاً از حسادت به دورند. نکته دیگر اینکه مطابق نظریه میدانی لوین،¹⁴ رفتار (و همچنین باورها و بازخوردها) به واسطه میدانی که در آن وجود دارد، شکل می گیرد.¹⁵ همچنین در بخش نظری، محبت دنیا از عوامل اصلی حسادت مطرح شد و فضای حاکم در دانشگاه ها نیز تلاش برای رسیدن به موقعیت ها و افتخارات دنیوی است؛ بنابراین احتمال اینکه این فضا افراد را به حسادت سوق دهد، بیشتر است.

2. جنسیت: نتایج تحلیلی نشان می دهد نمره حسادت گروه نمونه زنان کمتر از مردان است. پژوهش های برخی، از جمله آلپورت و ورنون¹⁶ به این نتیجه رسیده اند که علایق زیبایی شناختی، اجتماعی و دینی زن ها بیشتر از مردان است. مردان بیشتر به جنبه های سیاسی و نظری علاقه دارند و زنان بیشتر به مسائل اخلاقی تمایل نشان می دهند. آذربایجانی¹⁷ به این نتیجه رسیده است که جهت گیری مذهبی زنان در بخش اخلاق بالاتر از مردان است. حسادت نیز یکی رذایل اخلاقی است. البته به نظر می رسد برخی از تعبیر روایی درباره حسادت زنان ناظر به حسادت در موضوعات خاص زنانه باشد؛ در حالی که

گزاره‌های آزمون طراحی شده توسط محقق، ظاهراً مستقل از عامل جنسیت است. ممکن است شیوه تربیت دختران به گونه‌ای باشد که اختلال‌های روانی خود را بروز ندهند؛ در نتیجه میانگین نمره حسادت آنها بیشتر از پسران باشد. نتایج پژوهش پیفر¹⁸ نشان می‌دهد شیوه تربیتی والدین درباره دختران، گرم‌تر و کمتر پرخاش‌گرانه است و نهایتاً هم‌سالان نیز موفق به تشخیص اختلال‌های روانی دختران نمی‌شوند.¹⁹

3. وضعیت تأهل: یافته‌های تحلیلی نشان می‌دهد که افراد متأهل در مقایسه با افراد مجرد حسادت کمتری دارند. در تفسیر این یافته پژوهشی می‌توان گفت: برخی از نیازهای زیستی (مانند غریزه جنسی) طبق دستورهای دینی، در محیط خانواده برای افراد متأهل پاسخ داده می‌شود؛ از این رو، افراد متأهل پابندی بیشتری به دستورهای دینی دارند و با توجه به اینکه در منابع دینی حسادت شدیداً مذمت شده و حتی از نشانه‌های منافق دانسته شده است، بنابراین طبیعی است که افراد متأهل حسادت کمتری داشته باشند. نکته دیگر اینکه افراد متأهل باتجربه‌اند و به عواقب حسادت آگاهی دارند؛ از این رو، ممکن است بر اثر ملاحظات مختلف، حسادت درونی خود را بروز نداده و بازداری و خودکنترلی کنند. احتمال ضعیف دیگر این است که افراد گروه متأهل در پاسخ‌دهی به پرسش نامه، صداقت نداشته و به خودافشایی²⁰ نپرداخته باشند. لازم به یادآوری است با توجه به فاصله زیاد تعداد شرکت‌کنندگان مجرد (78.2 درصد) و متأهل (21.8 درصد) نمی‌توان این نتیجه را به صورت قطعی به همه افراد تعمیم داد.

بنابراین، مقیاس سنجش حسادت، یک مقیاس اسلامی جدید و بومی است که برای اندازه‌گیری و سنجش میزان حسادت اشخاص، توان و کاربرد لازم را دارد و از ارزش علمی مطلوبی برخوردار است. این مقیاس که با نگاه اسلامی و با جهت‌گیری مذهبی و بر پایه‌های علمی و روان‌سنجی ساخته و ارائه شده است، می‌تواند در پژوهش‌های علمی اسلامی و دیگر پژوهش‌های انسانی - اجتماعی، استفاده شود.

پرسش‌نامه سنجش حسادت

برادر و خواهر گرامی! همکاری شما در این آزمون، افزون بر خودشناسی ویژه، مساعدت در پیشبرد پژوهش‌های اسلامی است. آزمون خودسنجی حاضر بر مبنای آیات و روایات اسلامی تهیه شده و برای اعتباریابی آن اجرا می‌شود. با مطالعه هر جمله، گزینه‌ای را که با وضعیت خود منطبق می‌یابید علامت بزنید همچنین نخستین پاسخی که به ذهن شما خطور می‌کند، مورد نظر است. لطفاً به همه گزاره‌های آزمون پاسخ دهید و تنها یک پاسخ را انتخاب کنید. با تشکر از همکاری صمیمی شما

تحصیلات:	رشته:	سن:	جنسیت:	متاهل	گزاره‌ها	ردیف
				کاملأ موقتیم تا حدودی مواقفیم نظری نداریم تا حدودی مخالقم کاملأ مخالفیم		
					1 در صورتی که رقیبم در کاری موفق شود، در ظاهر تبریک می‌گویم؛ ولی در دل ناراحت می‌شوم	
					2 اگر از ویژگی‌های مثبت همکارم صحبت شود، سعی می‌کنم ویژگی‌های منفی او را مطرح کنم	
					3 پشت سر دیگران نمی‌توانم به مقدار فضیلت و استحقاقشان تعریف کنم	
					4 اگر در جمعی، یکی از آشنایان مرکز تمام گفت‌وگوها باشد، تحملش برایم سخت و رنج‌آور است	
					5 خیلی از اوقات، احساس سرگشتگی و بی‌قراری می‌کنم	
					6 اگر در حضور من از کسی بدگویی شود، ناراحت می‌شوم	
					7 در صورت شکست همکارم، او را سرزنش می‌کنم	
					8 گاهی اوقات به دلیل ناراحتی از موفقیت دیگران، خلاف واقع حرف می‌زنم	
					9 به دلیل خوش‌حالی از موفقیت‌های دیگران، از وضعیت زندگی لذت می‌برم	
					10 اگر برای یکی از رقبایم، مشکلی پیش بیاید، در دل خوش‌حال می‌شوم	
					11 اگر پدرم به برادر یا خواهرم هدیه‌ای بدهد، ناراحت می‌شوم	
					12 از کودکی، دائماً به پدر و مادرم به خاطر توجه به خواهر و برادرم اعتراض می‌کردم	
					13 اگر از همکارم به خاطر موفقیت‌هایش تعریف و تمجید کنند، ناراحت می‌شوم	
					14 زمان تحصیل گاهی آرزو می‌کردم شاگرد اول کلاس، هنگام امتحان بیمار شود تا جایش را بگیرم	
					15 اگر در یک جلسه رسمی، مشاهده کنم لباسم نسبت به دوستم، کم‌ارزش‌تر است ناراحت می‌شوم	
					16 اگر نتوانم با دوستانم به مسافرت بروم، آرزو می‌کنم سفر خوبی داشته باشند	
					17 با دیدن موفقیت‌های دیگران، آرامش روانی خود را از دست می‌دهم	
					18 اگر رقیبم به من خوبی کند، به طور شایسته‌ای از او قدردانی می‌کنم	
					19 اگر ماشین تازه همسایه را ببینم، آرزو می‌کنم مشکلی برایش پیش بیاید	
					20 ربوروی رقیبانم از آنها ستایش، و پشت سرشان بدگویی می‌کنم	
					21 افراد ثروتمند را واقعاً لایق ثروت‌هایشان نمی‌دانم	
					22 کاش نعمت‌های دیگران، نصیب خودم می‌شد	
					23 دوست دارم رقیبم جایگاه معنوی بالایی داشته باشد	
					24 باور کردن فضیلت و برتری دیگران برایم سخت است	
					25 پذیرش حرف حق و مستدل دیگران برایم سخت است	
					26 هیچ وقت به خاطر ناراحتی از موفقیت دیگری، خلف وعده نمی‌کنم	
					27 ز موفقیت نزدیکانم بیشتر از موفقیت دیگران، ناراحت می‌شوم	
					28 اگر فردی از نزدیکانم به مقامی برسد، برایم ناگوار است که او را تعریف کنم	
					29 ز شکست و پیشامدهای ناگوار دیگران ناراحت می‌شوم	
					30 از اینکه به امکانات دیگران دسترسی ندارم، تأسف می‌خورم	
					31 آرزو می‌کنم دیگران نعمت و رفاه بیشتری داشته باشند؛ گرچه خودم نداشته باشم	
					32 به خاطر ناراحتی از خوشی دیگران، بی‌حال و حوصله هستم	
					33 نسبت به کسانی که صاحب نعمتی شده‌اند بی‌جهت عصبانی می‌شوم	
					34 گاهی ابراز دوستی‌ام مطابق خواست دلم نیست	
					35 ز اینکه خداوند مرا همانند دیگران نعمت نداده است، ناراحتم	
					36 حساس می‌کنم دوستانم بیشتر وقت خود را با دیگران سپری می‌کنند	
					37 در برخورد با دیگران خیلی زود از کوره درمی‌روم	
					38 در صورتی که قهر کنم، دیر آشتی می‌کنم	
					39 با چشمی خیره به افراد دارای نعمت، نگاه می‌کنم	
					40 در گرفتن انتقام، سخت‌گیر و بی‌رحم هستم	
					** نسبت به همه گزاره‌ها صادقانه پاسخ دادم	
					** در خانواده، از وضعیت مالی خوبی برخوردار هستیم	

..... پی‌نوشت‌ها

1. ولی زاده، ابوالقاسم، تحلیل روان‌شناختی حسادت و ساخت آزمون اولیه آن از منظر اسلام، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، مؤسسه امام خمینی، 1389
2. Erotic jealousy.
3. منظور از حسادت در اینجا معادل واژه (Envy) است نه واژه (Erotic Jealousy) یا (Jealousy) که به حسادت جنسی تفسیر می‌شود.
4. محمدبن یعقوب کلینی، الکافی، ج 2، ح 4 و 5، ص 208.
5. محمد مهدی نراقی، جامع السعادات، ج 2، ص 192
6. Didato, S
7. Michel
8. Gauquelin, F
9. Solutions, Z
10. <http://discovery.health.queendom.com>.
11. رمضان حسن زاده، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، ص 137
12. Likert.
13. Bandura, A.
14. Lewin, K.
15. محمد کریم خداپناهی، انگیزش و هیجان، ص 109.
16. حمزه گنجی، روان‌شناسی تفاوت‌های فردی، ص 203.
17. مسعود آذربایجانی، تهیه و ساخت آزمون جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام، ص 147.
18. Pipher, M.
19. Piper, M., Reviving opselia, p.87
20. Open up

منابع

- آذربایجانی، مسعود، تهیه و ساخت آزمون جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام، قم، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، 1382.
- حسن‌زاده، رمضان، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران، ساوالان، 1382.
- خداپناهی، محمد کریم، انگیزش و هیجان، تهران، سمت، 1386.
- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تصحیح و تعلیق علی اکبر غفاری، ج 2، تهران: مکتبه الصدوق، 1381 ق.
- گنجی، حمزه، روان‌شناسی تفاوت‌های فردی، تهران، بعثت، 1373.
- نراقی، محمد مهدی، جامع السعادات، ج 2، چ 3، نجف: مطبعة النجف، 1383 ق.
- Piper, M., 1994, Reviving opselia, New York, Ballantime, p.87